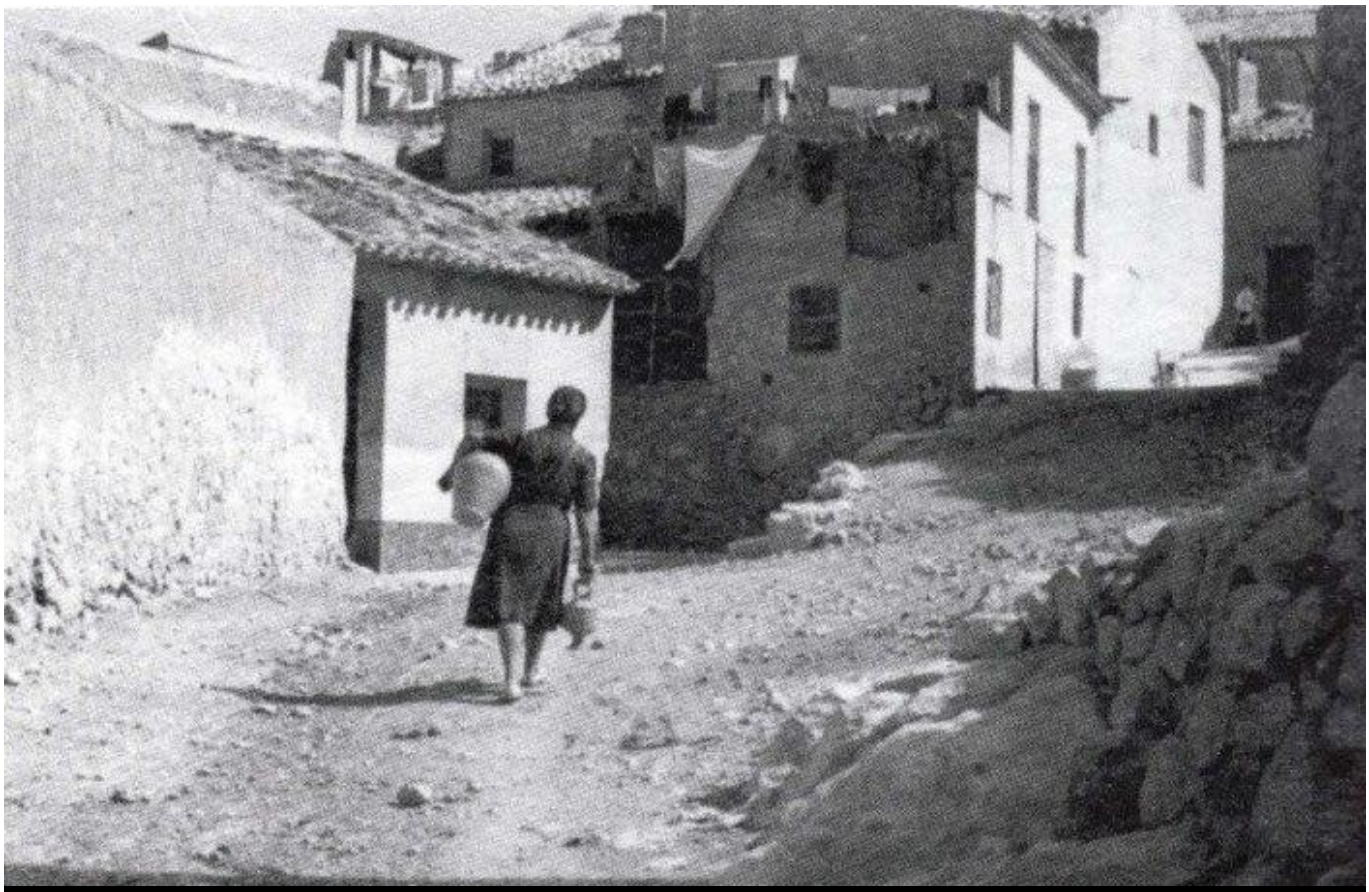
Una cantereria per a l'aigua (1a part)

22/03/2022

Dona amb cànter i botijó puja pel pedregós carrer Calvari en el tram comprés entre l'Esplanada i el carrer Nou. La font es trobava al final del carrer.

Coincidint amb el Dia Mundial de l'Aigua que se celebra hui, 22 de març, volem recordar una tradició artesanal que va donar identitat a Petrer durant diversos segles i que a més va servir perquè el nostre poble fora reconegut per la producció de peces de fang que servien per a transportar, contindre i beure aigua.

L'Ajuntament d'Agost, poble germà de Petrer per molts motius, però principalment perquè la cantereria dels dos pobles està íntimament lligada, recentment va llançar una iniciativa per a posar en valor l'ús del botijó coincidint que està en perill d'extinció i va ser fins fa poc de temps un element de la vida quotidiana dels nostres pares i iaios. Els botijons són sostenibles, ecològics i respectuosos amb el medi ambient.

La producció canterera de Petrer es va dedicar principalment a la fabricació de peces per a contenir, transportar i beure aigua. Cànters i botijons fabricats a Petrer.

La producció ceràmica de Petrer ha sigut molt variada però el botijó sempre va ser un senyal d'identitat del nostre poble igual que ho va ser i continua sent d'Agost. L'arribada del ferrocarril va permetre als canterers ampliar les seues mires i poder vendre en molts llocs del territori nacional, però l'arribada de l'aigua corrent, del plàstic i de les neveres va acabar per recloure els utensilis de fang en quasi objectes de museu.

Al costat dels usos més coneguts que se li han donat a l'aigua al llarg de la història a les comarques del Vinalopó (abastiment humà, regadiu per a les terres, ramaderia, molins...), un ús fonamental en alguns pobles d'esta zona geogràfica va ser el que va donar origen a una artesania canterera que va permetre mantindre una activitat econòmica de marcat renom per la seua qualitat respecte a l'obra fabricada.

Omplint el botijó en la font amb abeurador del Salitre.

L'aigua està íntimament lligada a la cantereria de Petrer, ja que la seua característica més important és que es tracta d'una producció dedicada principalment a la fabricació d'objectes de fang per a l'ús quotidià i, concretament, a la fabricació d'obra relacionada amb l'aigua: botijons, cànters, botelles...

L'existència d'un mercat local, de matèries primeres –argila, aigua i llenya– i la tradició artesanal, que comença a Petrer l'any 1655, es troba en la base de l'artesania canterera, una activitat pròpia de la societat preindustrial íntimament lligada a les comunitats agràries, des del segle XVI fins a mitjan XX.

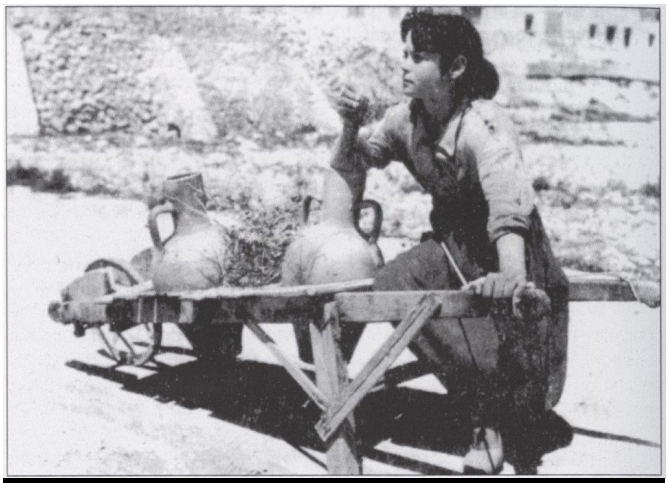
Botijó omplint-se. L'aigua està íntimament lligada a la cantereria del Vinalopó.

Les especials propietats de l'argila local –molt porosa– feien que els botijons transpiraren i que, per tant, refrescaren l'aigua. D'altra banda, s'ha de destacar la importància de l'element líquid per a l'elaboració del fang. L'aigua s'utilitza com a aglutinant o dissolvent de l'argila, és a dir, per a la neteja o mescla de la matèria primera transformada.

La cantereria considerada com una producció preindustrial que es realitza principalment dintre d'un model de societat rural, de base agrària i d'economia de subsistència, té en tot el territori valencià durant la primera meitat del segle XX un auge notable a conseqüència d'una sèrie de factors, entre els quals destaquen l'augment demogràfic, però a més, l'increment de la producció canterera va ser possible perquè es van mantenir molts dels usos i costums de tradició rural en amplis sectors de la població urbana que, a més del seu menor preu, valoraven molt les qualitats dels productes de cantereria davant de recipients realitzats amb altres materials.

L'origen, desenvolupament i expansió de l'activitat canterera a Petrer no és fruit de la casualitat. A Petrer, l'existència de jaciments d'argila, aigua en abundància i zones boscoses de les quals es podia aconseguir l'aprovisionament de llenya per a l'abastiment dels forns, va possibilitar el naixement d'un procés de treball basat en la producció d'objectes de fang.

L'aigua, juntament amb l'argila, l'aire i el foc, són els quatre elements naturals imprescindibles en tot procés de cantereria. Les matèries primeres utilitzades en l'elaboració dels objectes de fang tenien gran importància pel que fa a l'acabat del producte. De les varietats de la matèria primera, la seua bona utilització i correcta cocció depenia del fet que l'aigua continguda en eixos recipients fora més o menys fresca.

Josefina Ayala transportant l'aigua des de la font de Quatre Vents fins a sa casa al carrer Berenador.

L'argila s'extreia dels jaciments de Saleres i l'Almadrava. Per a elaborar el fang en el piló es depositava una càrrega d'argila juntament amb l'aigua i la removien fent un fang molt líquid anomenat "gacha". A l'operació de mesclar l'argila amb l'aigua se li deia colada i les basses s'omplien després d'haver repetit diverses vegades esta operació.

A Petrer, per a fer el fang, fins que no va haver-hi aigua corrent, esta es portava a les cantereries en pipes o botes que es transportaven en els carros des del xorro de l'aigua, lloc també conegut com la Font del Pessic. La cantereria Román agafava l'aigua de dos pous situats a Quatre Vents que contenien aigua de la mina de la Benvinguda. La pipa, una vegada en la cantereria, es buidava en el piló.

Els botijons, sempre presents en la vida quotidiana. En este cas, vespra de mona en l'Arenal de les famílies Conejero Sánchez i Requena Andreu.

La llenya de pi i matoll (romer, timó, argilaga) que s'utilitzava per a la cocció de la ceràmica en els forns àrabs contribuïa que l'aigua fora més neta i fresca i que tinguera bon gust. La sal també era un element essencial en l'elaboració del fang, ja que el to blanc brillant amb el qual eixien les peces era degut a este mineral. Al mateix temps feia que els atifells ("cacharros") foren més porosos, i la seua permeabilitat permetia que els recipients destinats a contenir aigua, sobretot els botijons, sumaren ("rezumaran") i feren l'aigua més fresca.